

УДК [94(3/9)+712](477.46)

Рева Наталія

студентка історичного факультету,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
ufrf@ukr.net

Вирвикишка Вікторія

директор,
Чорнобаївський районний краєзнавчий музей
(сmt. Чорнобай, Черкаська обл., Україна)

Reva Natalia

student of the Faculty of History
Kyiv National Taras Shevchenko University
(Kyiv, Ukraine)

Vyrvykyshka Victoriia

Director
Chornobay district museum of local lore
(Chornobay, Cherkasy region, Ukraine)

ВЕЛИКОБУРІМСЬКИЙ ПАРК – ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК СКЛАДОВА ПАРКОБУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

VELYKA BURIMKA PARK – MONUMENT OF LANDSCAPE GARDENING AS AN INTEGRAL PART OF PARK CONSTRUCTION IN UKRAINE

Анотація

Садово-паркові комплекси XVIII–XIX ст. займають важливе місце в історико-культурному надбанні нашого народу. Вони є важливими пам'ятками певної історичної епохи, носіями стильових особливостей національного паркового мистецтва. “Золотим” періодом у розвитку садово-паркового мистецтва в Україні було XVIII ст. У цей час та на початку XIX ст. будівництво садів і парків біля палаців, у міських і замських дворянських маєтках набуло найбільшого розмаху.

Саме в цей період розпочинається історія Великобурімської садиби, яка на багато років стала рідною домівкою для декількох поколінь її власників. Вона, як і багато садиб того часу, стала своєрідним господарсько-економічним, архітектурно-парковим та культурним комплексом. Розбудова цього родового дворянського маєтку була типовою для такого типу володінь. Протягом десятків років він розвивався від феодального господарства до сільськогосподарської “економії”. Кілька поколінь господарів – представників знатного роду Кантакузіних-Сперанських розбудовували маєток, перетворювали його у затишне родинне гніздо. Одним з основних джерел вивчення палацово-паркового комплексу у Великій Бурімці є мемуари Михайла Сперанського “Сага о Кантакузиных-Сперанских”.

Ключові слова: садово-паркові комплекси, маєток, дворянські садиби, Великобурімський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, книга М. Сперанського “Сага о Кантакузиных-Сперанских”.

Summary

Landscape complexes of the eighteenth–nineteenth centuries occupy an important place in the historical and cultural heritage of our nation. They are remarkable monuments of the historical era and carriers of the stylistic features of the national park art of the investigated period. The “golden” period in the development of landscape gardening in Ukraine was the eighteenth century. The construction of gardens and parks at palaces in urban and country aristocratic estates gained the greatest scope at this time and at the beginning of the nineteenth century.

It is during this period that the history of the Velykoburimka manor begins, which has become a home for

several generations of its owners for many years. It, like many other estates of that time, became a kind of economic, architectural-park and cultural complex. The building of this generic noble estate was typical for this type of possessions. For decades, it has evolved from a feudal economy to an agricultural “economy”. Several generations of owners, representatives of the noble family of Kantakuzin-Speransky built the estate, perfected, transformed it into a cozy family nest. One of the main sources of study of the palace and park complex in Velyka Burimka was the memoirs of Mikhail Speransky’s “Saga of the Kantakusin-Speransky”.

Key words: garden complexes, estates, aristocratic estates, Velyka Burimka park-a monument of landscape gardening art, M. Speransky’s book ‘The Saga of the Kantakusin-Speransky’.

Кінець XVIII ст. в Україні характеризувався масовим будівництвом палацово-паркових ансамблів. Поява таких комплексів зумовлювалась багатьма суспільно-політичними та соціально-економічними чинниками, зокрема, указом імператора Петра III “Про дарування вольності і свободи всьому російському дворянству” (1762), який звільняв дворян від обов’язкової військової служби. У 1785 р. Катерина II підтвердила основні положення цього указу “Жалувальною грамотою дворянству”, яка надавала у власність дворянам величезні маєтки разом з селянами¹. Тому чимало дворян, залишивши державну службу, оселились у своїх володіннях і зайнялися облаштуванням маєтків – місцем свого постійного проживання.

Крім політичного чинника, вагомим фактором розбудови маєтків було економічне зростання. Завдяки перетворенню натурального виробництва в товарне і отримання прибутків від збуту виробленої продукції поміщики змогли витратити чималі кошти на будівництво та оплату праці кваліфікованих спеціалістів.

Варто зазначити, що поміщики також використовували дешеву робочу силу – кріпаків, руками яких у кінці XVIII – на початку XIX ст. були створені численні шедеври садово-паркового мистецтва.

Мистецтво створення парків в Україну прийшло з Європи. Водночас на формування парків значно впливали і майстри місцевої школи ландшафтного дизайну. Багата українська природа слугувала чудовим матеріалом для паркових сюжетів, де місцева рослинність часто поєднувалася з екзотичною.

Українські поміщицькі садиби не будувалися за усталеним шаблоном: залежно від достатку та призначення садиб одні з них використовувалися для урочистих прийомів, інші – для комфортного і спокійного щоденного життя. До того ж українські садиби були багатофункціональними (господарчими, соціальними та культурними) осередками довколишньої сільської місцевості.

При створенні парків архітектори враховували як рельєф та наявну рослинність, так і смаки господарів, багато з яких цікавилися новинками європейського мистецтва, науки і культури. Тому маєтки та парки відображали не лише достаток власника, а й демонстрували його освіченість та уподобання.

Дворянські садиби були осередками культурного життя значної частини українського суспільства. “Ці садиби впливали на розвиток не тільки повіту, але і всієї губернії”, – зазначав Ю. А. Веденін². У них зосереджувалися картинні галереї, бібліотеки, чудові зразки тогочасної скульптури. У багатьох маєтках існували кріпацькі театри. Майже в кожній садибі діяв храм. Відомий мистецтвознавець Г. Лукомський писав: “Створити в ті часи в глухомані... такі будівлі, так їх розписати, так обставити, розбити такі парки – це величезна культурна заслуга перед краєм і Вітчизною”³.

Як уже зазначалось, під час будівництва маєтків використовувалися як надбання розвинутих європейських країн, так і місцеві національні традиції. Досліджуючи старовинні українські садиби, Г. Лукомський зазначав, що форми садибної архітектури кінця XVII – початку XIX ст. самобутні, незважаючи на класицистичну основу їхнього стилю. У них зосереджено і шляхетність форм, і простоту виконання, і затишок пропорцій, і навіть комфорт⁴.

У цей період в Україні створюються такі визначні зразки палацово-паркового мистецтва як “Софіївка” на Черкащині, “Олександрія” – на Київщині, Качанівка та Тростянець – на Чернігівщині.

Зразком паркобудівництва, розташованим у Чорнобаївському р-ні Черкаської обл., є пам’ятка садово-паркового мистецтва – Великобурімський парк, закладений нащадком козацько-старшинського роду, графом Олександром Андрійовичем Безбородьком (1747–1799), який був державним діячем часів Катерини II – дійсним таємним радником, канцлером Російської імперії, за висловами сучасників, “спритний хохол, що мав

1 *Роготченко А. П.* Уманское чудо. – К., 1980. – С. 22.

2 *Веденін Ю. А.* Русские дворянские усадьбы и их роль в возрождении культурного ландшафта России // Русская усадьба. – Вып. 1 (17). – М., 1994. – С. 31.

3 *Лукомський Г.* З української художньої спадщини. – К., 2004. – С. 36.

4 Там само. – С. 18.

світлий розум”⁵. Крім Великої Бурімки, за участь у російсько-турецькій війні (1768–1774) граф одержав на Чорнобаївщині села Лящівку та Матвіївку⁶. Оскільки О. А. Безбородько не мешкав у маєтку постійно, справами в Бурімці керував управляючий – Ф. Н. Тимківський (дід по матері відомого вченого М. О. Максимовича). Після смерті О. А. Безбородька маєток успадкував його молодший брат, Ілля Андрійович.

У 1828 р. маєток разом з парком, закладеним на правому березі р. Сули поблизу села, придбав російський державний діяч граф Михайло Михайлович Сперанський (1772–1839), який чимало часу проводив у Великій Бурімці. У 1838 р. він писав у листі: “...как здесь тихо и покойно, и как полезно для моего здоровья быть окруженным одной лишь природой”⁷.

Після смерті М. М. Сперанського маєток успадкувала його дочка, Єлизавета Михайлівна – освічена жінка, з легкої руки якої майже три покоління жінок цієї родини керували маєтком та розбудовували парк. Спадкоємці М. Сперанського розширили парк, заклали ставок, розводили рідкісних тварин і вирощували незвичні рослини. Оскільки вони були знайомі з життям столиці та часто бували за кордоном, то наповнювали своє життя в провінції предметами розкоші й творами мистецтва.

Є. М. Сперанська (у шлюбі – Фролова-Багреєва) побудувала для селян лікарню, школи та показову ферму, реконструювала старий будинок М. Сперанського та передала його для проживання управляючому.

У першій пол. 1840-х рр. кріпаки на місці, обраному власницею і за її проектом, без участі професійного архітектора, спорудили в садибі новий будинок⁸, який нагадував європейський середньовічний замок у мініатюрі.

Як свідчить опис маєтку, біля палацу розташовувались приміщення для слуг, кухня, пекарня, пральня, підвали, комори, склади. З тильного боку будівлі була тераса, яка з’єднувала будинок з парковою зоною, де зустрічали гостей та влаштовували чаювання. З одного боку будинку Єлизавета Михайлівна розпорядилася побудувати оранжерею, де росли апельсинові й лимонні дерева, пальми та інші рідкісні тропічні рослини.

Впорядкований та розширений парк став улюбленим місцем відпочинку і розваг. Ворота туди були відчинені все літо – тут збиралися мешканці помістя та гості, що з’їжджалися на бали і полювання не лише з найближчого довкілля, а й з Білорусії, Росії, Польщі і навіть Франції. У маєтку були чудові мисливські угіддя, поля, ліси, луки.

Одного разу молдавський вельможа привіз із собою кріпака М. Шабанова – чудового фахівця з оздоблення золотом, якого виміняв у господаря маєтку на породистого гончака⁹. Така ж доля спіткала і К. Михельсона (1832 р. н.), якого ризький вельможа теж виміняв у князя на собаку. Це був молодий садівник¹⁰, який не лише стежив за порядком у парку, також з його ініціативи кріпаки висаджували нові масиви дерев, розбивали алеї, впорядковували дороги, закладали ставки.

Дочка Єлизавети Михайлівни, Марія Олександрівна, вийшла заміж за Родіона Миколайовича Кантакузіна (Кантакузен) – спадкоємця великого давнього роду. Саме Кантакузіни-Сперанські доклали найбільше зусиль для впорядкування парку та розбудови маєтку.

Описи свідчать, що біля триповерхового “замку” було створено каштанову та горіхову алеї, на схилах пагорбів розводили барвінок і фіалки, від чого їх стали називати “барвінковою” та “фіалковою” горами. З північного і північно-східного боку будинку були висаджені осики, дуби, вільхи. Недалеко від палацу розташовувався обнесений муром із залізною брамою фруктовий шпалерний сад з низькорослими деревами, що мали розгалужені гілки. Окремо росли кісточкові культури – сливи, абрикоси, черешні. Багато дерев були привезені з відомих ботанічних садів: з Криму – корковий дуб, лавр, кизил, персики, маслини; з Карпат – смереки, модрина, ялиці. З декоративних кущів у парку росли троянди, бузок (синій, білий, червоний), бирючина, барбарис. Дороги в парку були викладені цеглою або посипані піском. Уздовж алеї росли підстрижені кущі чи низькорослі дерева. По всьому парку були встановлені мармурові статуї.

Сучасники так оповідали про парк: “В парке Буромки расцветали гиацинты, фиалки и лилии, наполняя воздух своим сладким ароматом – летом их сменяли роскошные розы. Повсюду в доме стояли вазы с

5 Кучерявец В. Перший видатний державний муж у Росії з українських уродженців: князь Олексій Андрійович Безбородько // Ніжинська старовина. – Вип. 9. – К., 2010. – С. 16.

6 Приліпко М. Чорнобаївщина. Нариси історії населених пунктів (від найдавніших часів до сьогодення). – Кн. 1. – Черкаси, 2012. – С. 146.

7 Кантакузин-Сперанский М. Сага о Кантакузиных-Сперанских. – М., 2004. – С. 21.

8 Там само. – С. 23.

9 Зі спогадів А. Жицької [Особистий архів].

10 Зі спогадів праправнучки К. Михельсона [Особистий архів].

благоухаючими цвeтaми, зaстaвлявшими бyстрo зaбyть зaпaхи бoльшoгo гoрoдa. Лeжa в yдoбнoм шeзлoнгe, Бaбyнa мoглa чaсaми нaблюдaть зa жaвoрoнкaми, слyшaя сeрeбристyє пeрeливы их пeсeн. Днeм oнa гyлялa пo тeнистым aллeям, любyєсь пoлeями, рaскинyвшимися ширoкo вoкрyг... Свeтлыє свeчки кaштaнoв нaпoминaли ей вeснy в Пaрижe... Кaзaлoсь, зoгo уoгoлкa зeмлi кoснyлaсь рyкa Бoгa – длe мeня зoтoт сaд был рaeм нa зeмлe”¹¹.

Пaрк yтримyвaвся y зрaзкoвoмy стaнi. Y лiсoпaркy тa в нaвкoлишнiх лiсax ствoрювaлися yмoви длe збeрeжeння i рoзмнoжeння птaхiв тa диких звiрiв (лoсiв, бoбрiв, єнoтiв, кiз, зaйцiв), якiх пiдгoдoвyвaли й oбeрiгaли вiд брaкoньєрiв. Зa зрiзaнy дeрeвину чи вилoв риби сeлян штрaфyвaли.

Зaгaлoм Вeликoбyрiмськiй мaeтoк вiдпoвiдaв зaгaльним пpинципaм пoбyдoви кoмпoзицiйнiх пaркiв, мaючи пpи цьoмy й oригiнaльнi oсoбливoстi, з якiх сyчaсний фaхiвeць пaркoвoгo мистeцтвa Ф. Гoнцa видiлив тaкi¹²:

- викoристaння пpиpoднoгo лaндшaфтy – пoряд iз плaнoвими нaсaджeннями бyли фpaгмeнти лiсoвoгo мaсивy, зaвдяки чoмy пaрк нaбyвaв пpиpoднoстi;

- дo кoмпoзицiї включeнo зaлишки дaвньoрyськoгo мiстa Римoвa – фoртeцi нa Сyлi;

- y кoмпoзицiї вдалo викoристaнe вeликe мoрськe кaмiння, пpивeзeнe з Кpимy длe спoрyджeння пaм'ятникa зaгиблoмy в Цyсiмськiй битвi (1905) Бopисy Кaнтaкyзiнy-Спeрaнськoмy.

Oсoбливoю цiннiстoю пaркy бyли вiкoвi дeрeвa, зoкpeмa, зpoцeнi, нaпpиклaд, тpи oсики, щo рoсли з oднoгo кoрeня.

Oдним з гoлoвних джeрeл вивчeння пaлaцoвo-пaркoвoгo кoмплeкcy y Вeликiй Бyрiмцi i дoлi йoгo влaсникiв є мeмyapи Мiхaйлa Сeргiйoвичa Кaнтaкyзiнa-Спeрaнськoгo “Сaгa o Кaнтaкyзiнyх-Спeрaнськiх”, y якiх aвтoр згaдyє бaбyсy Єлизaвeтy Кaрлiвнy, дiдa Мiхaйлa Рoдioнoвичa тa мaтiр Мaрiю Oлeкcaндрiвнy (yрoджeнy Oкoлiчнy).

Y 1872 p. з нaгoди стoрiччя М. Спeрaнськoгo йoгo внyк Мiхaйлo Рoдioнoвич Кaнтaкyзiн (1812–1880) з дoзвoлy цaря Oлeкcaндрa II пpиeднaв титyл тa iм'я гpaфa Спeрaнськoгo дo свoгo iмeнi, a йoгo нaщaдки iмeнyвaлись князями Кaнтaкyзiними, гpaфaми Спeрaнськими.

Мiхaйлo Рoдioнoвич oдpyжився з Єлизaвeтoю Кaрлiвнoю Сiкaрд i цe пoдpyжжя бaгaтo зрoбило длe Вeликoбyрiмськoгo мaeткy. “Мiй чoлoвiк хoтiв змiнити бyдинок, щoб мiсця вистaчило i нинiшнiм, i мaйбyтнiм пoкoлiнням, a тoмy, як i йoгo бaбyсa, Єлизaвeтa Бaгрeєвa, вiн oзбрoївся oливцeм, стaв кpеслити плaн i викликaв тeслepiв, i мyлepiв”, – згaдyвaлa Єлизaвeтa Кaрлiвнa.

Бyлa дoбyдoвaнa чoтиpипoвepхoвa вeжa, poзшиpeнo бyдинок, дo якoгo тaкoж пpибyдyвaли вeжi. “Нoвoввeдeння нe зaвжди гaрмoнiювaли зi стaрими бyдiвлями, aлe, нa жaль, нaшi aрхiтeктyрнi пoмилки стaвaли пoмiтнi лишe тoдi, кoли випpaвити iх бyлo вжe пiзнo”, – цитyє свoю бaбyсy Мiхaйлo Сeргiйoвич¹³. Тa, пoпpи цe, poзтaшoвaнa в нaйвищiй тoчцi пaркy гoлoвнa спoрyдa мaeткy лишaлaся oкpaсoю пaлaцoвo-пaркoвoгo aнсaмблy (pис. 1).

Длe oнoвлeння iнтeр'єpy бyдинкy бyли викoристaнi пpивeзeнi з Євpoпи пpeдмeти i твoри мистeцтвa, “Вeликий сaлoн” тa бiблioтeкa пoпoвнилися мiнiaтyрaми i зрaзкaми китaйськoгo живoписy, мaйсeнськoю пoрцeлянoю. Пeрeд вepaндoю бyв встaнoвлeний бaсeйн з рoжeвoгo мaрмyрy y фoрмi мyшлi. Пpо бyдинок, який пeрeтвoрився нa спpавжнiй мyзeй, iз зaxoплeнням вiдгyкyвaлися дpyзi тa сyсiди.

Як i рaнiшe, мaeтoк чaстo вiдвiдyвaли гoстi: вoни їздили вepхи, кyпaлися, кaтaлися нa чoвнi пo oзeрy, вoсeни збиpaли гpиби тa пoлювaли. Сeрeд poзвaг згaдyютьcя гpа в тeнiс, кpoкeт, бiльярд тa гoльф. Ввeчepi гoспoдapi з гoстями вeли бeсiди нa рiзнoмaнiтнi тeми, чaстo читaли вгoлoс poсiйськi, фpaнцyзькi, aнглiйськi рoмaни.

Влiткy 1892 p. влaсники мaeткy пoбyдyвaли в сeлi цeрквy, y якiй спiвaв хoр, oргaнiзoвaний князинeю Єлизaвeтoю Кaрлiвнoю. “Спiвaнки чaстo вiдбyвaлися в хaтi eкoнoмa, – згaдyє Гaннa Єфpeмiвнa Пaндaс (Дзyбa), якa слyжилa в пaнськoгo eкoнoмa O. O. Юpчeнкa. – Спiвaли дyжe гaрнo... Чaстo бyвaли нa спiвцi якiсь чyжi пaни, дaвaли зaвaжeння й пoрaди Лiкaндрoвi (кepyючoмy хoрoм Никaндрy Бaбичy). Пpо тaких пaнiв хaзяiн пoтiм нaм кaзaв, щo цe кoмпoзитoр, який зaписyє пiснi i склaдaє дo них мyзикy. A бyвaли рeпeтицiї i в пaнськoмy дoмi, тoдi вжe вci хвильoютьcя, хoчyть зaспiвaти якнaйкpaщe, бo iх жe бyдe слyхaти сaмa князиня i її сiм'я. Лyбилa князиня слyхaти i цeркoвнi, i yкpaїнськi нaрoднi пiснi, хвaлилa зa гaрний спiв, a пoтiм нaкaзyвaлa слyгaм пpигoстити чaeм з сoлoдoщaми”¹⁴.

11 *Кaнтaкyзiн-Спeрaнськiй М. Сaгa... – С. 44.*

12 *Гoнцa Ф. Сaдoвo-пaркoвa тa лaндшaфтнa aрхiтeктyрa Чepкaськoї oблaстi кiнця XVIII–XX ст. – Чepкaси, 2007. – 164 с.*

13 *Кaнтaкyзiн-Спeрaнськiй М. Сaгa... – С. 48.*

14 *Вeликa Бyрiмкa: Кoрoткий iстoрикo-кpaєзнaвчий нapис 1966 p.: зiбpaння Л. Г. Бpyдзь, O. Д. Бpyдзь. – К., 2003. –*

До маєтку Кантакузіних приїздив композитор Гордій Павлович Гладкий (1849–1894) – автор виданого в Києві пісенного збірника “Буромские зимние досуги”, на титульній сторінці якого зазначалось, що музику для мішаного хору аранжував економ князів Кантакузіних – О. О. Юрченко.

На останньому етапі існування садиби її облаштуванням займався Сергій Михайлович Кантакузін-Сперанський, батько автора книги. Він полишив дипломатичну службу і став поміщиком. На той час у маєтку розводили йоркширських свиней, качок, фаверольських курей і мисливських собак, вирощували зернові культури та соняшник. У маєтку працювало два парових млина, олійниця, винокурня, цегляний завод¹⁵. Прибутковою справою було розведення чистокровних коней. Кантакузіни-Сперанські тісно співпрацювали із сусідніми кінними заводами. Приносив прибуток і фруктовий сад: плоди (свіжі та сушені) продавалися в містах. У маєтку було збудовано сушарню, для вирощування овочів взимку закладено теплицю. З помістя вивозили на продаж багато горіхів.

Упродовж існування садиби її власники брали активну участь у громадському житті краю – займалися справами Полтавського земства. Князь Сергій Михайлович Кантакузін граф Сперанський був членом опікунської ради Золотоніської жіночої гімназії. Марія Олександрівна за дорученням земства об'їжджала села, відвідуючи відомих майстринь-вишивальниць. При маєтку діяла художньо-виробнича майстерня, де вишивали шовком та бісером.

Про психологічний клімат у садибі згадувала Єлизавета Карлівна: “При думці про мою стару Бурімку душа заспокоювалася і теплішала”¹⁶. Дні, проведені в маєтку, були “пройняті особливою незрівнянною чарівністю”.

У ХХ ст. почався занепад садово-паркового комплексу у Великій Бурімці. У 1918 р. маєток був пограбований і спалений. На попіл перетворилися картини, родинні портрети, старовинні меблі й твори мистецтва. Бібліотеку (понад 30 000 книг), чимало манускриптів та сімейні архіви було втрачено. У місцевому краєзнавчому музеї зберігаються лише кілька примірників книг зі спаленої графської бібліотеки, посуд, вцілілі меблі.

“Фонтани, статуї, басейни, навіть дитячий майданчик – все зруйновано і знищено. Жодного лебедя на ставку, не співають птахи в гаю, так як 200-літні дуби безжально спиляні. Поля не оброблені, лише кілька худих шкап намагаються щось зробити... рідні гробниці не постраждали, але мармуровий пам'ятник Борису розбитий...” – з болем і сумом написала в щоденнику княгиня Єлизавета Карлівна¹⁷.

Від великого маєтку Кантакузіних-Сперанських збереглися тільки залишки конюшні, млина, погребів. Зазнав руйнувань і парк.

У 1989 р. Постановою Держкомприроди УРСР Великобурімський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва площею 86,5 га – віднесений до природно-заповідного фонду, йому надано статус загальнодержавного¹⁸.

Нині парк, попри наданий йому заповідний статус, перебуває не в кращому стані: бракує коштів, погано розвинена інфраструктура, є потреба в сучасному менеджменті туристичної діяльності, рекламній продукції та іншому, що могло б привернути увагу туристів і принести кошти до місцевого бюджету. Через брак фахових досліджень інформація про парк є неповною та фрагментарною.

З метою популяризації парку була створена картосхема розташування найбільш цікавих природних та історичних об'єктів Великобурімського парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва (рис. 2). Її можна використовувати під час проведення екскурсій для відвідувачів, в інформаційно-реklamній кампанії. Ця робота не є вичерпною, потребує продовження також дослідження історії парку. Головним завданням є відновлення об'єктів, що не збереглися: господарчих споруд, фруктового саду, зелених насаджень тощо.

Ми із сумом констатуємо, що парк у своєму первісному вигляді не зберігся, хоча б тому, що листяні сорти дерев не є довговічними. Проте красивий ландшафт, різноманітний та мальовничий пейзаж роблять Великобурімський парк привабливим для відвідувачів.

С. 30.

15 Приліпко М. Чорнобаївщина... – С. 211.

16 Кантакузін-Сперанський М. Сага... – С. 57.

17 Там само. – С. 134.

18 Закон України “Про природно-заповідний фонд України” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2456-12> (дата звернення: 24.12.2017). – Назва з екрана.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Велика Бурімка: Короткий історико-краєзнавчий нарис 1966 р.: зібрання Л. Г. Брудзь, О. Д. Брудзь / упор. Л. У. Зарічна. – Б. м.: б. в., 2003. – 84 с.: іл.
2. Веденин Ю. А. Русские дворянские усадьбы и их роль в возрождении культурного ландшафта России / Ю. А. Веденин // Русская усадьба. Сборник Общества изучения русской усадьбы (ОИРУ). – Вып. 1 (17). – Москва – Рыбинск: Рыбинское подворье, 1994. – С. 29–36.
3. Гонца Ф. А. Садово-паркова та ландшафтна архітектура Черкаської області кінця XVIII–XX ст. / Ф. А. Гонца. – [Вид. 2-ге, випр. та доповн.]. – Черкаси: [б. в.], 2008. – 83 с.: іл., схеми.
4. Зі спогадів А. Жицької [Особистий архів].
5. Зі спогадів праправнучки К. Михельсона [Особистий архів].
6. Кантакузин-Сперанский М. Сага о Кантакузиных-Сперанских / Написанная кн. М. Кантакузиным, графом Сперанским; Пер. с англ. Д. Налепиной. – Москва: Рос. фонд культуры: Рос. архив, 2004. – 368 с.: ил., портр. — ISBN 5-86566-041-1.
7. Кучерявец В. Перший видатний державний муж у Росії з українських уродженців: князь Олексій Андрійович Безбородько / В. Кучерявец // Ніжинська старовина. – Вип. 9. – 2010. – С. 15–24.
8. Лукомський Г. К. З української художньої спадщини / Г. К. Лукомський; упоряд., предм. В. Д. Буряк, І. В. Гирич; худож. оформ. К. І. Косаревський; Національний центр народної культури “Музей Івана Гончара”. – Київ: Українські пропілеї, 2004. – 712 с.: іл.
9. Приліпко М. Чорнобаївщина. Нариси історії населених пунктів (від найдавніших часів до сьогодення) / М. Приліпко. – Кн. 1. – Черкаси: вид. Чабаненко Ю. А., 2012. – 652 с.
10. Роготченко А. П. Уманское чудо / А. Роготченко. – Київ: Будівельник, 1980. – 128 с.

REFERENCES

1. Velyka Burimka: Korotkyi istoryko-kraieznavchyi narys 1966 r: zibrannia L. H. Brudz, O. D. Brudz / upor. L. U. Zarichna. – B. m.: b. v., 2003. – 84 s.: il.
2. Vedenyn Yu. A. Russkyye dvorianskye usadby y ykh rol v vozrozhdenyy kulturnoho landshafta Rossyy // Russkaia usadba. Sbornyk Obshchestva yzucheniya russkoi usadby (OYRU). – Vyp. 1 (17). – Moskva – Rybinsk: Rybinskoe podvore, 1994. – S. 29–36.
3. Hontsa F. A. Sadovo-parkova ta landshaftna arkhitektura Cherkaskoi oblasti kintsia XVIII–XX st. / F. A. Hontsa. – [Vyd. 2-he, vypr. ta dopovn.]. – Cherkasy: [b. v.], 2008. – 83 s.: il., skhemy.
4. Zi spohadiv A. Zhytskoi [Osobystyi arkhiv].
5. Zi spohadiv praprawnuchky K. Mykhelsona [Osobystyi arkhiv].
6. Kantakuzyn-Speranskyi M. Saha o Kantakuzynikh-Speranskykh / Napysannaia kn. M. Kantakuzynym, hrafom Speranskyim; Per. s anhl. D. Nalepynoi. – Moskva: Ros. fond kultury: Ros. arkhyv, 2004. – 368 s.: yl., portr. — ISBN 5-86566-041-1.
7. Kucheriavets V. Pershyi vydatnyi derzhavnyi muzh u Rosii z ukrainskykh urodzhentsiv: kniaz Oleksii Andriiovych Bezborodko // Nizhynska starovyna. – Vyp. 9. – 2010. – S. 15–24.
8. Lukomskyi H. K. Z ukrainskoi khudozhnoi spadshchyny / H. K. Lukomskyi; uporiad., predm. V. D. Buriak, I. V. Nyrych; khudozh. oform. K. I. Kosarevskyi; Natsionalnyi tsentr narodnoi kultury “Muzei Ivana Honchara”. – Kyiv: Ukrainski propilei, 2004. – 712 s.: il.
9. Prylipko M. Chornobaivshchyna. Narysy istorii naselenykh punktiv (vid naidavnishykh chasiv do sohodennia) / M. Prylipko. – Kn. 1. – Cherkasy: vyd. Chabanenko Yu. A., 2012. – 652 s.
10. Rohotchenko A. P. Umanskoe chudo / A. Rohotchenko. – Kyiv: Budivelnik, 1980. – 128 s.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Садиба Кантакузіних-Сперанський у Великій Бурімці. Світлина невідомого автора.

Рис. 2. Схема розміщення на території Великобурімського парку цікавих для відвідування об'єктів (складена Ревою Н., 2016).

Рис. 1

Рис. 2